

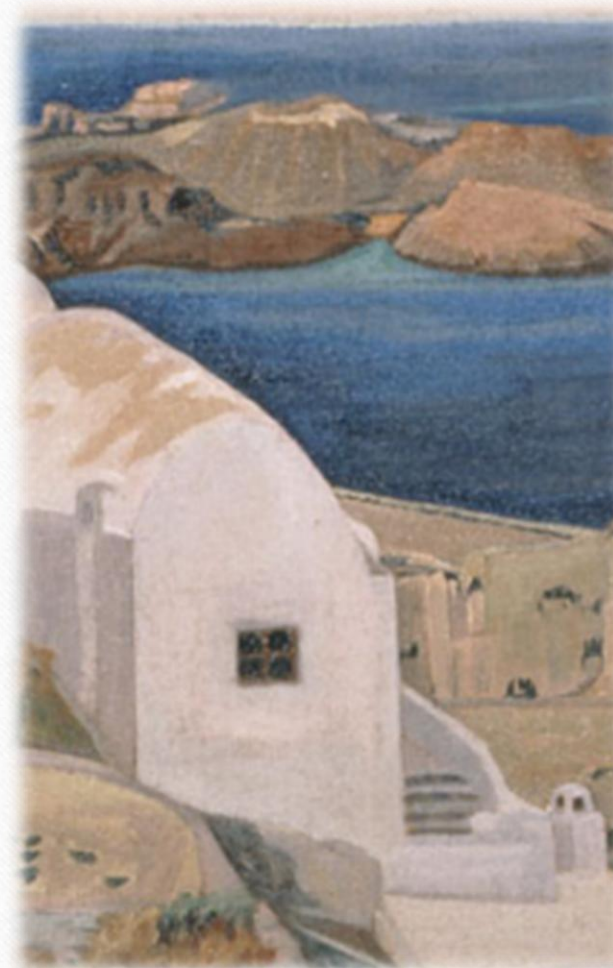
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ / Θεολόγος Καθηγητής

ΔΕΑ Εκκλησιαστικής Ιστορίας Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ / Δρ. Θεολογικής ΑΠΘ

Θ. Ε. 2. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

2. 1. Πίστη.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Βιωματική · 2 ώρες

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Οι μαθητές/τριες να:

- ερμηνεύουν την πίστη στον Θεό ως σχέση εμπιστοσύνης,
- συσχετίζουν την ελπίδα και την αγάπη με την πίστη στον Τριαδικό Θεό.

- ✓ Ερμηνεία του φαινομένου της πίστης στον Θεό και των διαστάσεών της για τον άνθρωπο.
- ✓ Προσδιορισμός της σχέσης πίστης στον Θεό με την ελπίδα και την αγάπη.

ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΡΟΛΩΝ · ΟΔΗΓΗΣΕ ΤΟΝ ΤΥΦΛΟ

- Οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε ζεύγη.
- Ο/Η Α οδηγεί τον/την Β που έχει κλειστά τα μάτια, και τον/την μετακινεί σιγά σιγά στην αίθουσα.
- Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με την εμπιστοσύνη στις καθημερινές μας σχέσεις με βάση την ερώτηση: ποιον πιστεύουν, γιατί και με ποιες προϋποθέσεις; (τον έμπιστο φίλο, τον πολιτικό, τους γονείς ή δασκάλους, τα δεητία ειδήσεων, κ.ο.κ.).
- Συνοψίζουμε τα συμπεράσματα σε σύντομη λίστα στον πίνακα.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ

- **ΛΕΞΟΣΑΛΑΤΑ** · καρτέλες με λέξεις που συνδέονται με την πίστη, π.χ., εμπιστοσύνη, απιστία, ευπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ολιγοπιστία, πείθω, πεποίθηση, αυτοπεποίθηση κ.ά.
- **ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ** · Οι μαθητές/τριες γράφουν στο κέντρο τη λέξη πίστη με κεφαλαία και γύρω της επιχειρούν να βάλουν τις υπόλοιπες λέξεις δείχνοντας τη σχέση τους με την πίστη.
- **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ** · Πώς η πίστη συγκροτεί την κοινωνικότητα, τη συνεργασία, την πρόοδο; Πώς συμβάλλει στην έρευνα και τη γνώση; Στην υγεία; Πώς ισορροπούν η πίστη και η κριτική σκέψη;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ / ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

✎ Πώς η πίστη συγκροτεί την κοινωνικότητα, τη συνεργασία, την πρόοδο;

✎ Πώς συμβάλλει στην έρευνα και τη γνώση;

✎ Στην υγεία;

✎ Πώς ισορροπούν η πίστη και η κριτική σκέψη;

ΝΟΗΜΑΤΟΔΩΝΤΑΣ

Διάκριση των εννοιών της πίστης και της ιδεολογίας

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Τρία κείμενα: συγκρίνονται και διατηρούνται οι ιδιαιτερότητές τους

Μελέτη βιβλικού παραθέματος και κειμένων που περιγράφουν το γεγονός της πίστης, την ποιότητα, το είδος, τη γέννηση, την αμφιβολία, την πίστη, τις δυνατότητες που γεννά η πίστη, την πίστη ως οικοδόμηση προσωπικής σχέσης, την πίστη ως εμπιστοσύνη

**Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ, (2003),
μετάφραση από το πρωτότυπο,
Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, σσ. 901-902**

1^ο κείμενο: 139 [138] Ψαλμός

139 [138] Στον *πρωτοψάλτη. Ψαλμός του Δαβίδ.

Κύριε, με διερεύνησες και με γνωρίζεις.

² Ξέρεις εσύ πότε είμαι καθιστός
και πότε όρθιος·

από μακριά τις διαθέσεις μου
διακρίνεις.

³Βλέπεις εσύ αν ενεργώ ή αν είμαι άπραγος·

το κάθε βήμα μου που κάνω
το κατέχεις.

4 Και πριν μια λέξη ακόμα έρθει στη
γλώσσα μου,
να κιόλας που εσύ, Κύριε, πολύ καλά
την ξέρεις.

⁵ Από παντού γύρω τριγύρω με κυκλώνεις
κι έβαλες πάνω μου για προστασία
το χέρι σου.

⁶ Αξιοθαύμαστο το πόσο με γνωρίζεις,
και τόσο υπέροχο,
ώστε να το συλλάβω δεν μπορώ.

7 Πού να πάω μακριά από το *Πνεύμα σου;
και μακριά απ' την παρουσία σου
πού να φύγω;

⁸ Αν ανεβώ στους *ουρανοί,
εσύ είσ' εκεί·
αν στρώσω το κρεβάτι μου στον *άδη,
εκεί είσαι πάλι.

⁹ Αν τα φτερά μου απλώσω και πετάξω
εκεί που ο ήλιος ξεμυτά
ή εκεί που χάνεται στις θάλασσας
την άκρη,

¹⁰ κι εκεί το χέρι σου
θα με καθοδηγεί
κι η ευνοϊκή σου δύναμη
θα με κρατάει.

¹¹ Κι αν πω: «Άς με σκεπάσει το σκοτάδι,
κι άς γίνει νύχτα γύρω μου το φως»,
¹² και το σκοτάδι ακόμα για σένανε

8 Τὸν δε θα 'ναι σκοτεινό
κι η νύχτα σαν τη μέρα θα φωτίζει
9 Τὸν -σκοτάδι ἢ φῶς για σένα
-ἐκείν εἶναι παρόμοια.

¹³ Εσύ έφτιαξες όλη την ύπαρξή μου,
¹⁰ Αυ με ύφανες μες στην κοιλιά
της μάνας μου.

14 Σ' ευχαριστώ που μ' έκανες
πλάσμα σου τόσο θαυμαστό
—όλα όσα κάνεις είν' εξαίσια
κι εγώ αυτό πολύ καλά το ξέρω.

15 Το σώμα μου δε σου ήτανε αθέατο,
όταν σχηματιζόμουν κρυφά
κι αναπτυσσόμουν στις γης
τη μήτρα.

16 Με είδες κιόλας τελειωμένον,
όταν ακόμα ήμουν μάζα άμορφη
και ότο βιβλίο σου όλες ήταν
γραμμένες
οι μέρες που για μένα πρόβλεπε
ακόμα πριν καμιά απ' αυτές
υπάρξει.

17 Θεέ μου, πόσο πολύτιμες για μένα
είν' οι προθέσεις σου
και πόσο πολυάριθμες
στο σύνολό τους!

¹⁸ Αν τις μετρούσα, από την άμμο
¹⁹ Το θα ήταν περισσότερες·
ξυπνώ κι είμαι μαζί σου ακόμα.

¹⁹ Ἀς τον αφάνιζες, Θεέ, τον ασεβή·
²¹ Τη και οι αιματοβαμμένοι άνθρωποι
να φύγουν μακριά μου.

²⁰ Βλασπήμιες λένε εναντίον σου,
και δίχως λόγο σοβαρό προφέρουν
τ' ὄνομά σου.

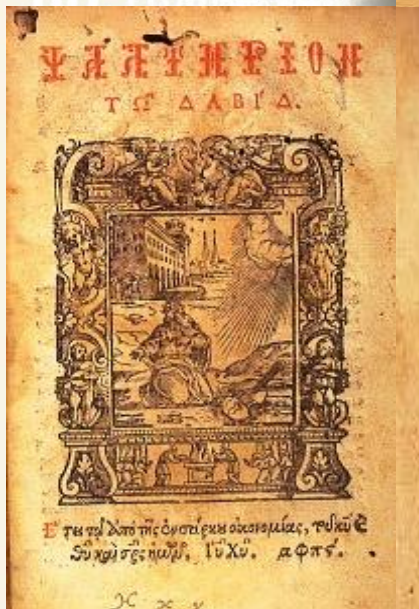
21 Μήπως δεν πρέπει, Κύριε, να μισώ
αυτούς που σε μισούν,
24 και ν' απεχθάνομαι αυτούς
που ξεσηκώνονται εναντίον σου;

²² Με τέλειο μίσος τους μισώ·
έγιναν προσωπικοί εχθροί μου.

²³ Διερεύνησέ με, Θεέ,

και μάθε την καρδιά μου·
δοκίμασέ με και γνώρισε
τις σκέψεις μου.

²⁴ Δες αν ακολουθώ ένα δρόμο άνομο
κι οδήγησέ με στις αιώνιας ζωής
το δρόμο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, (1996), «Η πίστη»,
στο: *Αλφαβητάρι της πίστης*, Αθήνα: Δόμος, σσ. 25-99

2^ο κείμενο

3. Η ΠΙΣΤΗ

Στή συνείδηση τῶν περισσότερων ἀνθρώπων σήμερα ἡ λέξη *πίστη* ἔχει ἓνα πολὺ συγκεκριμένο περιεχόμενο: Σημαίνει τὴν ἀνεξέταστη ἀποδοχὴ ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων, τὴ συγκατάθεση σὲ μιὰ θεωρία ἢ διδαχὴ ποὺ παραμένει ἀναπόδεικτη. Πιστεύω σὲ κάτι, πᾶν νὰ πεῖ ὅτι τὸ ἀποδέχομαι, ἔστω κι ἂν δὲν τὸ καταλαβαίνω. Σκύβω τὸ κεφάλι καὶ ὑποτάσσομαι σὲ μιὰν αὐθεντία, ποὺ δὲν εἶναι πάντοτε θρησκευτική, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἰδεολογική ἢ πολιτική. Συχνὰ κάτω ἀπὸ τὸν κοινὸ μανδῦα τῆς *πίστης* καλύπτονται ἐξίσου καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀφοσίωση καὶ ἡ ἰδεολογικὴ πειθαρχία καὶ ἡ κομματικὴ ὑποταγή. Ἔχει καθιερωθεῖ καὶ ἓνα σύνθημα ἄγνωστης προέλευσης, ποὺ πολλοὶ τὸ θεωροῦν ὡς πεμπτουσία τῆς μεταφυσικῆς, ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ ἡ προϋπόθεση κάθε ολοκληρωτισμοῦ: «Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα»!

Πρέπει νὰ ποῦμε ἀπερίφραστα ὅτι μιὰ τέτοια ἐκδοχὴ τῆς *πίστης* δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ νόημα ποὺ ἔδωσε στὴ λέξη ἡ ἰουδαιοχριστιανικὴ τουλάχιστον παράδοση. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς παράδοσης ἡ *πίστη* λειτουργεῖ πολὺ περισσότερο μὲ τὸ περιεχόμενο ποὺ διατηρεῖ ἀκόμα σήμερα ἡ λέξη στὸ ἐμπόριο καὶ στὴν ἀγορά, παρὰ μὲ τὴν ἔννοια ποὺ τῆς ἀποδίδουν οἱ ἰδεολογικὰ στρατευμένοι.

Πραγματικά, ὅταν μιλάμε στὸ ἐμπόριο γιὰ *πίστη*, ἐννοοῦμε ἀκόμα σήμερα τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἐμπνέει στοὺς κύκλους τῆς ἀγορᾶς ἓνας ἔμπορος. Ὅλοι τὸν ξέρουν, ξέρουν τὸν τρόπο καὶ τὸ ἥθος τῶν συναλλαγῶν

του, τὴ συνέπειά του στὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεών του. Ἄν ποτὲ ἀναγκασθεῖ νὰ ζητήσῃ χρήματα, θὰ βρεῖ ἀμέσως δανειστή, ἴσως καὶ χωρὶς ἀπόδειξη γιὰ τὰ χρήματα ποὺ θὰ πάρει, γιατί τὸ πρόσωπό του καὶ ὁ λόγος του ἀρκοῦν σὰν ἐχέγγυο.

Μὲ τὸν ἴδιο αὐτὸν τρόπο τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἀγορᾶς λειτουργεῖ ἡ *πίστη* καὶ στὰ πλαίσια τῆς ἰουδαιοχριστιανικῆς παράδοσης. Καὶ ἐδῶ τὸ ἀντικείμενο τῆς *πίστης* δὲν εἶναι ἀφηρημένες ἰδέες ποὺ ἀντλοῦν τὸ κύρος τους ἀπὸ κάποια ἀλάθητη αὐθεντία. Ἀντικείμενο τῆς *πίστης* εἶναι συγκεκριμένα πρόσωπα, ποὺ καλεῖσαι νὰ τὰ ἐμπιστευθεῖς στὰ πλαίσια μιᾶς ἄμεσης ἐμπειρικῆς σχέσης.

Καὶ πιὸ συγκεκριμένα: Ἄν πιστεύεις στὸ Θεό, δὲν τὸ κάνεις ἐπειδὴ κάποιες θεωρητικὲς ἀρχὲς στὸ ὑπαγορεύουν ἢ κάποιος ἰδρυματικὸς θεσμὸς σοῦ ἐγγυᾶται τὴν ὑπαρξή του. Τὸν πιστεύεις, γιατί τὸ πρόσωπό του, ἡ προσωπικὴ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, σοῦ γεννάει ἐμπιστοσύνη. Τὰ ἔργα του καὶ ἡ ἱστορικὴ του «πράξη» —οἱ παρεμβολές του μέσα στὴν Ἱστορία— σὲ κάνουν νὰ θέλεις μιὰ σχέση μαζί του.

Βέβαια, ἡ σχέση ποὺ θεμελιώνει τὴν *πίστη*, μπορεῖ νὰ εἶναι ἄμεση, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἔμμεση σχέση. Ὅπως καὶ μὲ ἓνα ἀνθρώπινο πρόσωπο: Πιστεύω σὲ κάποιον, τὸν ἐμπιστεύομαι, ὅταν τὸν ἔχω συναντήσει, τὸν γνωρίζω, σχετίζομαι ἄμεσα μαζί του. Ἀλλὰ πιστεύω καὶ σὲ κάποιον ποὺ δὲν τὸν γνωρίζω προσωπικά, ὅταν οἱ μαρτυρίες ἐμπιστων σὲ μένα ἀνθρώπων ἐγγυῶνται τὴν ἀξιοπιστία του. Ὅπως πιστεύω καὶ σὲ ἓνα καλλιτέχνη ποὺ ποτὲ δὲν γνώρισα, ὅταν τὸ ἴδιο τὸ ἔργο του γεννάει μέσα μου ἐμπιστοσύνη καὶ θαυμασμό γιὰ τὸ πρόσωπό του.

Ἐπάρχουν λοιπὸν βαθμίδες στὴν *πίστη* —προχωράει κανεὶς ἀπὸ λιγότερη σὲ περισσότερη *πίστη*. Καὶ αὕτὴ ἡ πρόοδος μοιάζει νὰ εἶναι μιὰ ἀτέλειωτη πορεία. Ὅσο ὀλοκληρωμένη κι ἂν ἐμφανίζεται μιὰ *πίστη*, ὑπάρχουν πάντοτε περιθώρια αὐξήσεως καὶ ὀριμότητος. Εἶναι μιὰ δυναμικὴ, πάντοτε ἀτέλεστη τελειότητα». Σχηματικά θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ξεκινάει μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ φήμη ἑνὸς προσώπου. Προχωρεῖ στὴ γνωριμία μὲ τὸ ἔργο καὶ τὴν πολιτεία του. Γίνεται ἄμεση βεβαιότητα, ὅταν ὑπάρξει προσωπικὴ συνάντηση, ἀναστροφή, ἀπευθείας σχέση. Ἀπὸ ἀπλὴ ἐμπιστοσύνη μεταμορφώνεται σὲ ἀπόλυτη παράδοση τοῦ ἑαυτοῦ μας, σὲ ἀφειδῶλευτη αὐτοπροσφορά, ὅταν γεννηθεῖ ἀγάπη ἀνάμεσά μας καὶ ἔρωτας. Καὶ στὸν ἀληθινὸ ἔρωτα, ὅσο περισσότερο ἀγαπῶ τόσο περισσότερο γνωρίζω τὸν ἄλλο, καὶ πιστεύω σ' αὐτὸν καὶ παραδίδομαι στὴν ἀγάπη του. Οὔτε ἔχει τέλος ποτὲ ἡ ἀληθινὴ ἐρωτικὴ *πίστη* καὶ ἀφοσίωση, ἀλλὰ εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη ἐκπλήξη «ἀνακαλύψεων» τοῦ ἄλλου, μιὰ πάντοτε ἀξεδίψαστη σπουδὴ τῆς μοναδικότητος τοῦ προσώπου του.

Ἔτσι καὶ ἡ *πίστη* στὸ Θεό. Μπορεῖ νὰ ἀρχίσει μὲ μόνη τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ μαρτυρία τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν γνώρισαν καὶ τὸν ἀναστράφηκαν καὶ ἀξιώθηκαν τὴ θέα τοῦ Προσώπου του. Ἐμπιστοσύνη στὴ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας τῶν προπατόρων, τῶν ἀγίων, τῶν προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων. Μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ στὴ σπουδὴ τῆς ἀγάπης ποὺ φανερῶνουν τὰ ἔργα του, οἱ παρεμβολές τῶν ἀποκαλύψεων του μέσα στὴν Ἱστορία, ὁ λόγος του ποὺ μᾶς χειραγωγεῖ στὴν ἀλήθεια. Καὶ μεταμορφώνεται ἡ *πίστη* σὲ ἄμεση βεβαιότητα καὶ παράδοση τοῦ ἑαυτοῦ μας στὴν ἀγάπη του, ὅταν ἀξιοθωῦμε νὰ γνωρίσουμε τὸ Πρόσωπό του, τὸ ἄκτιστο κάλλος τοῦ φωτὸς τῆς δόξας του. Τότε ὁ «θεὸς ἔρως» ποὺ γεννιέται μέσα μας εἶναι

μιὰ δυναμική μεταμορφώσεων τῆς πίστεως «ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν» (2 Κορ. 13,18), μιὰ ἀδιάκοπη ἐκπληξή ἀποκαλύψεων ποὺ καταργεῖ τὸ χρόνο.

Σὲ ὅποιαδήποτε βαθμίδα ἢ στάδιο, ἡ πίστις εἶναι γεγονός καὶ ἐμπειρία σχέσης — ἓνας δρόμος ριζικά διαφορετικὸς ἀπὸ τὴ νοητικὴ βεβαιότητα καὶ τὴν «ἀντικειμενικὴ» γνώση. Ἄν θέλουμε νὰ γνωρίσουμε τὸν Θεὸ τῆς βιβλικῆς παράδοσης, τὸν Θεὸ τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ τὸν ἀναζητήσουμε ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο, τὸ δρόμο τῆς πίστεως. Οἱ λογικὲς «ἀποδείξεις» γιὰ τὴν ὑπαρξή του, τὰ ἀντικειμενικὰ ἐπιχειρήματα τῆς Ἀπολογητικῆς, ἡ ἱστορικὴ ἀξιοπιστία τῶν πηγῶν τῆς χριστιανικῆς παράδοσης, μποροῦν νὰ εἶναι χρήσιμα βοηθήματα γιὰ νὰ γεννηθεῖ μέσα μας ἡ ἀνάγκη τῆς πίστεως. Ἀλλὰ στὴν πίστιν δὲν ὁδηγοῦν, οὔτε μποροῦν νὰ τὴν ὑποκαταστήσουν.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία μᾶς καλεῖ στὴν ἀλήθεια της, δὲν μᾶς προτείνει κάποιες θεωρητικὲς θέσεις ποὺ πρέπει καταρχὴν νὰ ἀποδεχθοῦμε. Μᾶς καλεῖ σὲ μιὰ προσωπικὴ σχέση, σὲ ἓνα τρόπο ζωῆς ποὺ συνιστᾷ σχέση μὲ τὸν Θεὸ ἢ ὁδηγεῖ προοδευτικὰ καὶ βιωματικὰ στὴ σχέση μαζί του. Αὐτὸς ὁ τρόπος μεταμορφώνει τὴ σύνολη ζωὴ ἀπὸ ἀτομικὴ ἐπιβίωση σὲ γεγονός κοινωνίας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἓνα σῶμα κοινωνίας, ὅπου τὰ μέλη ζοῦν ὅχι τὸ καθένα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τὸ καθένα σὲ ὀργανικὴ ἐνότητα ἀγάπης μὲ τὰ ὑπόλοιπα μέλη καὶ τὴν κεφαλὴ τοῦ σώματος, τὸν Χριστό. Πιστεύω στὴν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας, σημαίνει ὅτι δέχομαι νὰ ἐνταχθῶ στὸ «σύνδεσμο τῆς ἀγάπης» ποὺ τὴ συνιστᾷ, ἐμπιστεύομαι στὴν ἀγάπη τῶν ἁγίων καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ μὲ δέχονται μὲ πίστιν-ἐμπιστοσύνη στὸ πρόσωπό μου.

Φτάνουμε στὸν Θεὸ μέσα ἀπὸ ἓνα τρόπο ζωῆς, ὅχι μέσα ἀπὸ ἓνα τρόπο σκέψης. Τρόπος τῆς ζωῆς εἶναι κάθε

ὀργανικὴ λειτουργία αὐξησης καὶ ὠριμότητος — εἶναι ὁ τρόπος λ.χ. ποὺ συγκροτεῖ τὴ σχέση μὲ τὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα μας. Ἀπὸ τὸ θηλασμὸ καὶ τὸ χάδι καὶ τὴ στοργὴ καὶ φροντίδα, ὡς τὴ συνειδητὴ κοινωνία καὶ ἀποδοχὴ τῆς ἀγάπης-τους, βλασταίνει σιωπηλὰ καὶ ἀνεπαίσθητα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἡ πίστις στὴ μητέρα καὶ τὸν πατέρα του. Δὲν χρειάζεται λογικὲς ἀποδείξεις ἢ θεωρητικὲς κατοχυρώσεις αὐτὸς ὁ δεσμός, παρὰ μόνον ἂν διαταραχθεῖ ἡ ἴδια ἡ σχέση. Μόνον τότε τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς προσπαθοῦν νὰ ὑποκαταστήσουν τὰ ἐπιχειρήματα τῆς σκέψης.

ἁλφαβητάρι τῆς πίστεως

τοῦ
Χρήστου Γιανναρά

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, (2006), *Ενάντια στη θρησκεία*,
Αθήνα: Ίκαρος, σσ. 86-87

Η πίστη ως ιδεολογία

Τυπικό γνώρισμα τῆς θρησκευοποίησης: ἡ ἰδεολογικὴ ἐκδοχὴ τῆς πίστεως.

Ὅνομάζουμε ἰδεολογία ἓνα σύνολο ἀπὸ θεωρητικὲς προτάσεις (ιδέες, ἀρχές, στόχους, ἰδανικά, ἐρμηνευτικὰ σχήματα, δεοντολογικὲς κατευθύνσεις) ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ καθοδηγήσουν τὴν πράξη τῶν ἀνθρώπων, τὴν πρακτικὴ τοῦ βίου τους. Ἡ ἀξία τῶν προτάσεων μιᾶς ἰδεολογίας κρίνεται ἀπὸ τὴ χρηστικὴ τους ἀποτελεσματικότητα, τὴν ὠφελιμότητά τους γιὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰ ὁργανωμένα σύνολα.

Ἡ ἰδεολογικὴ ἐκδοχὴ τῆς πίστεως ἐκλαμβάνει τὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας σὰν θεωρητικὲς ἀκριβῶς προτάσεις μὲ συνεπαγωγὲς ἄμεσης χρησιμότητας γιὰ τὴν πρακτικὴ τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Πίστη δὲν σημαίνει πιά τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ χαρίζεται στὸν ἄνθρωπο ὅταν εἰλικρινὰ ἀγαπάει, δὲν προϋποθέτει ἡ πίστη τὸ ἄθλημα σχέσεων κοινωνίας γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ δουλεία στὸ ἐγώ. Ἡ γνώσῃ ποὺ κερδίζεται ὡς ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀθλήματος, οἱ γλωσσικὲς διατυπώσεις αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, ἀντικειμενοποιοῦνται, ἐκλαμβάνονται σὰν ιδέες, ἀρχές, στόχοι, ἰδανικά, ἐρμηνευτικὰ σχήματα, δεοντολογικὲς κατευθύνσεις. Δηλαδή σὰν «ὕλικό» ποὺ ἡ νόηση τοῦ ατόμου μπορεῖ νὰ τὸ κατέχει ὡς ἰδιόκτητες «πεποιθήσεις».

Ἔτσι μεταποιεῖται ἡ πίστη σὲ ἰδεολόγημα ποὺ περιλαμβάνει, πρωταρχικά, «πληροφορίες» γιὰ τὴ μεταφυσικὴ πραγματικότητα. Οἱ «πληροφορίες» δὲν ἐλέγχονται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, ὥστόσο ἡ ἀτομικὴ νόηση τίς προσλαμβάνει σὰν βεβαιότητες γιατί, ἂν καὶ δὲν ἐλέγχονται ἀπὸ τὴν κοινὴ

ἐμπειρία οὔτε ἀποδεικνύονται μὲ τοὺς κανόνες τῆς ὀρθῆς συλλογιστικῆς, δὲν ἀντιφάσκουν στὴν ὀρθὴ συλλογιστικὴ. Κυρίως προσπορίζουν βεβαιότητες αὐτοὶ οἱ νοητικοὶ συμπερασμοί, ἐπεὶδὴ συνεπάγονται κανονιστικὲς ἀπαιτήσεις συμπεριφορᾶς ἀποδεδειγμένα χρήσιμες γιὰ τὴν ἁρμονία καὶ κοσμιότητα τῆς συλλογικῆς συμβίωσης.

Χρῆστος Γιανναράς

Ἐνάντια στὴ θρησκεία

Ἰλαρός

ΑΝΑΛΥΟΝΤΑΣ

Η πίστη στον Τριαδικό Θεό ως προσωπική σχέση εμπιστοσύνης

ΣΗΜΑΝΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ · Φύλλο Εργασία σε word

- Οι μαθητές διαβάζουν απόσπασμα από το βιβλίο του Κ. Ware, (1984), *Ο Ορθόδοξος Δρόμος*, μτφρ. Μαρία Πάσχου, Αθήνα: Ίδρυμα Γουλιανδρή Χορν, και υπογραμμίζουν τα σημεία όπου η σχέση με τον Θεό παρουσιάζεται ως σχέση εμπιστοσύνης.
- ΠΡΟΣΟΧΗ: Η υπογράμμιση των σπουδαιότερων σημείων να γίνει με χάρακα και των εννοιών - κλειδιά με μαρκαδόρο κειμένων. Απαραίτητη προϋπόθεση η ουσιαστική προετοιμασία μελέτης του συγκεκριμένου αποσπάσματος

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΥΝΤΑΣΣΟΥΝ ΣΕΙΡΑ ΘΕΣΕΩΝ

- Περνώντας από το «*πιστεύω ότι ο Θεός είναι Τριαδικός*» στο «*πιστεύω στον Τριαδικό Θεό*».
- Χαρακτηριστικά των δύο αυτών τρόπων κατανόησης της πίστης και οι προεκτάσεις τους στις κοινωνικές σχέσεις.
- Κριτικός αναστοχασμός.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ / ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

Στις δύο παρακάτω στήλες συμπληρώστε τις προσωπικές σας θέσεις

ΠΙΣΤΕΥΩ ΟΤΙ Ο ΘΕΟΣ ΕΙΝΑΙ ΤΡΙΑΔΙΚΟΣ

ΠΙΣΤΕΥΩ ΣΤΟΝ ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΘΕΟ

ΤΑΞΗ – ΤΜΗΜΑ:

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ:

ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΣ

Σύζευξη πίστης και αγάπης στο χώρο της κοινωνίας

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΣΚΕΨΟΥ, ΣΥΖΗΤΗΣΕ, ΜΟΙΡΑΣΟΥ (TPS)· Φύλλο Εργασία σε word

- Με βάση τους λόγους και το παράδειγμα ζωής του αγίου Πορφυρίου Κουσοκαλυβίτου, οι μαθητές/τριες μελετούν πώς η πίστη συνδέεται με την αγάπη.
- <https://www.youtube.com/watch?v=q8vll1oWR6I>
- <https://www.youtube.com/watch?v=XwitKgBRs58>
- <https://www.youtube.com/watch?v=5yJsnYEiJrE>

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ, (2011),
Γέρων Πορφύριος. Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός,
Αθήνα: Εν πλώ, σσ. 45-47

Ο γέρων Πορφύριος, ὅπως θά ἀναφέρουμε ἐκτενέστερα στή συνέχεια τοῦ λόγου μας, ἦταν ἓνας πνευματικός πατέρας, πού λειτουργοῦσε ὡς ἔμπειρος παιδαγωγός καί σύμβουλος τῆς οἰκογένειας καί ιδιαίτερα τῶν νέων ἀνθρώπων. Θά τολμοῦσα νά πῶ ἀνεπιφύλακτα πὼς κατ' οὐσίαν ἦταν ἓνας ἐκ τῶν τελευταίων Φιλοκαλικῶν πατέρων, μιά ἀκραία «παραφυσία» αὐτῆς τῆς ἀναγεννητικῆς κίνησης στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Διέθετε μιά ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἐκοσμεῖτο ἀπό ποικίλα ἠθικά καί πνευματικά προσόντα, ιδιαίτερες ἱκανότητες καί ἀρετές¹³.

Πὼς ὅμως ὁ ὁσιος Γέροντας ἐφθασε σ' αὐτό τό ὑψηλό πνευματικό ἐπίπεδο; Συνήθιζε πάντοτε νά λέη: “Ἐγὼ δέν ἤξερα γράμματα. Στήν ἔρημο ἀπὸ 13 χρόνων διδάχθηκα ἀπὸ τό Ψαλτήρι καί τό Εὐαγγέλιο. Ἐκανα ἄκρα ὑπακοή στοὺς γέροντές μου καί δέν ἐνδιαφερόμουν γιὰ τὸν κόσμο. Ἀγαποῦσα πολὺ τὸν Χριστό”.

α'. Ἀγάπη χωρίς ὅρια.

Τό βασικό λοιπὸν χάρισμα τοῦ πατρός Πορφυρίου ἦταν ἡ ἀπέραντη καί χωρίς ὅρια ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστό, ἀλλὰ καί πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἡ θεωρία καί ἡ διδασκαλία του ἦταν Χριστοκεντρική

καί Θεανθρωποκεντρική. Ὁ θεμελιακὸς προσανατολισμὸς τοῦ Γέροντα ἦταν ὁ Θεός. Τίποτε δέν μεσολαβοῦσε ἐνδιάμεσα, τίποτε δέν διέκοπτε αὐτὴ τὴ σχέση. Δοξολογοῦσε συνεχῶς τὸ Θεό. Ἐκρυβε μέσα του μιά ἀνεκλάλητη καί ἀπέραντη ἀγάπη γιὰ τὸ Χριστό. Γι' αὐτόν ζοῦσε μονάχα. Εἶχε μέσα του τὸν Θεὸ ἔρωτα, πού ἦταν καρπὸς τῆς μακροχρόνιας ἀσκήσεως, τῆς βαθιᾶς ταπείνωσης καί τῆς διαρκοῦς ὑπακοῆς, τῆς «χαρούμενης ὁμως ὑπακοῆς», ὅπως συνήθως ὁ ἴδιος ὑπογράμμιζε.

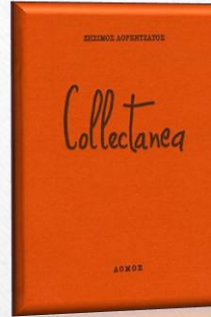
Ὁ Γέρων Πορφύριος εἶχε ἀνακαλύψει καί εἶχε συναντήσει τὸ Χριστό καί ζοῦσε ἔτσι ἀποκλειστικά γι' Αὐτόν, τὸν μοναδικό του φίλο. Καί ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, “ὅταν βροῦμε τὸ Χριστό, ἃς εἶναι καί μιά σπηλιά, καθόμαστε ἐκεῖ καί φοβούμεστε νά φύγουμε, νά μὴ χάσουμε τὸ Χριστό”. Ἀλλὰ καί ὁ Κύριος, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, πού εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καί τῆς χαρᾶς, “εἶχε ἐγκύψει μέσα στήν ψυχούλα” τοῦ Γέροντα, τὸν εἶχε βοηθήσει μὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ νά Τὸν ἀναγνωρίσει καί νά Τὸν αἰσθάνεται μέσα του, νά βιώνῃ τὴν παρουσία Του μέσα στήν ψυχὴ του, νά τὸν θεωρῇ ὡς φίλο του, ὡς τὸ Μοναδικὸ Φίλο του.

Ὁ σεβάσμιος Πατέρας εἶχε τὸ χάρισμα τῆς μοναδικῆς στὸν κόσμο ἀγάπης, ἓνα χάρισμα πού εἶχαν καί οἱ πιὸ γνωστοὶ Πατέρες στήν Ὀρθόδοξη ἡσυχαστικὴ καί τὴ Φιλοκαλικὴ παράδοση. Οἱ Πατέρες αὐτοὶ διακρίνονταν γιὰ τὴν ἀπέραντη ἀγάπη τους πρὸς τὸ Θεό καί τὸ συνάνθρωπο, μιά

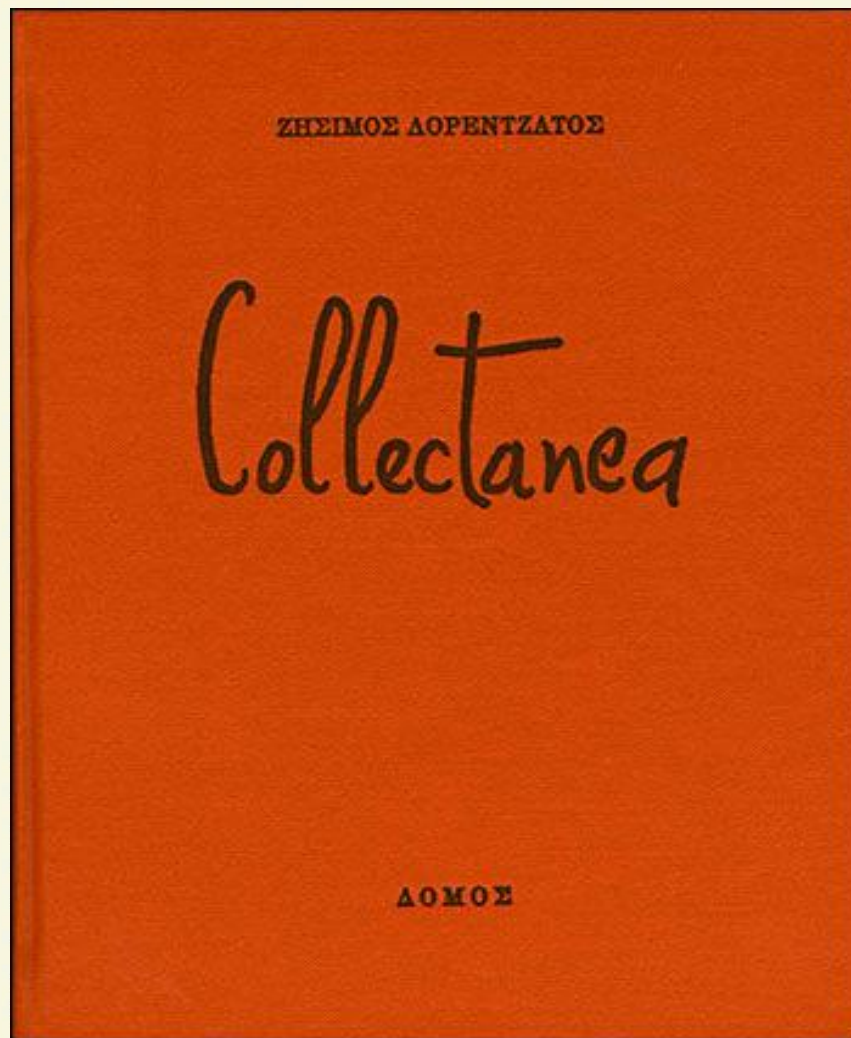
ἀγάπη χωρίς ὅρους καί ὅρια, ἡ ὁποία συνδυάζεται πάντοτε μὲ τὴν ἄκρα ταπείνωση. Ἡ ἀγάπη τοῦ πνευματικοῦ πατέρα ἐκδηλώνεται συνήθως ὡς ὑπομονή, μακροθυμία, καλωσύνη, εὐεργετικὴ αὐστηρότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. “Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει” (Ἰω. ιε', 13).

Σέ μιά παιδαγωγικοῦ χαρακτήρα ὁμιλία τοῦ πατρός Πορφυρίου διακρίνουμε αὐτόν τὸν Θεὸ ἔρωτα, τὴ βαθύτερη ἀγαπητικὴ του διάθεση πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καί πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Λέει χαρακτηριστικά, μεταξύ ἄλλων, σ' αὐτὴ τὴ μαγνητοφωνημένη του ὁμιλία: “Ἐτσι πρέπει νά βλέπουμε τὸ Χριστό. Εἶναι φίλος μας, εἶναι ἀδελφός μας, εἶναι ὅ,τι καλὸ καί ὠραῖο. Εἶναι τὸ πᾶν. Εἶναι φίλος καί τὸ φωνάζει: «Σᾶς ἔχω φίλους, βρέ, δέν τό καταλαβαίνετε; Εἴμαστε ἀδελφία. Ἐγὼ, βρέ, δέν βαστάω τὴν κόλαση στό χέρι, δέν σᾶς φοβερίζω, σᾶς ἀγαπάω. Σᾶς θέλω νά χαίρεσθε μαζί μου τὴ ζωή». Ἐτσι εἶναι ὁ Χριστός. Δέν εἶναι κατῆφεια, οὔτε μελαγχολία, οὔτε ἐνδοστροφία. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ ζωὴ... εἶναι τὸ πᾶν. Εἶναι ἡ χαρά, εἶναι τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ πού κάνει τὸν ἄνθρωπο νά χαίρεται, νά πετάῃ, νά βλέπῃ ὅλα, νά βλέπῃ ὅλους, νά πονᾷ γιὰ ὅλους, νά θέλῃ ὅλους μαζί του, ὅλους κοντά του.

Ἀγαπήσατε τὸν Χριστό καί μηδέν προτιμήσατε τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ”¹⁴.

ΖΗΣΙΜΟΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ, (2009),
***Collectanea*, Αθήνα: Δόμος, σσ. 436-437**

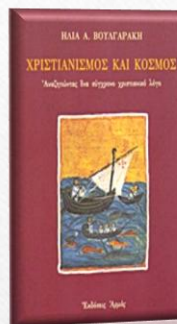
770

Κοιμήθηκε άλλος ένας από τους πνευματικούς πατέρες που είχα την τύχη και την εύλογία να ανταμώσω στη ζωή μου, ο Πορφύριος. Ξεχωριστή μορφή γέροντα. Τα τελευταία χρόνια, πολύ άρρωστος, τὰ πέρασε

κοντὰ στὰ Καλύβια τῆς Ἀττικῆς καὶ στὴ Μαλακάσα, ὥσπου ἀποφάσισε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ νὰ φύγει γιὰ τὸ Ἁγιονόρος, ὅπου καὶ ἠσύχασε μαθαίνω (στὰ Καψοκαλύβια). Σίγουρα τὸ προαποφάσισε τὸ τέλος τοῦ ἐκεῖ. Πρὶν ἀπὸ τὸν Πορφύριο μᾶς ἄφησε χρόνους ἕνας ἄλλος πνευματικὸς πατέρας, ὁ γέροντας Ἰάκωβος, ποὺ ζοῦσε στὸν Ὁσιο Δαβίδ, ἕνα μοναστηράκι ἔξω ἀπὸ τὴν Ροβιές, στὴν Εὐβοία. Δὲν τὸν εἶχα ποτὲ γνωρίσει. Στὸν κόσμον τοῦτο, συλλογίζομαι, δυὸ ἀκόμα σταγόνες στὸ περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΗΛΙΑΣ ΑΝΤ. ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗΣ, (1999), «Είναι η πίστη για το αρχείο;»
στο: *Χριστιανισμός και κόσμος. Αναζητώντας ένα σύγχρονο χριστιανικό λόγο,*
Αθήνα: Άρμος, σσ. 161-167

Ἡ πίστη στό ράφι

Ἄν ρίξουμε μιά ματιά στή μεγάλη ἀγορά τῶν ἀνθρώπων ἀντιλήψεων πάνω στά θέματα τῆς ζωῆς, σέ καμιά ἀπό τίς μοντέρνες «βιτρίνες» τῶν νεανικῶν «καταστημάτων» πού πουλᾶνε σύγχρονες ιδέες δέν βρίσκει κανεῖς νά ἐκτίθεται τό ἐμπόρευμα «πίστη στό Θεό».

Ὡστόσο ἂν κανεῖς ἐπιμείνει νά τό ἀναζητήσει, τότε εἶναι πιθανό νά τό δεῖ ἀκόμη ἐκτεθειμένο στίς προθήκες «μαγαζιῶν» πού ἀποτελοῦν παλιές ἀξιοσέβαστες φήμες καί πού τώρα εἰδικεύονται σέ ὥριμης ἡλικίας πελάτες. Ἴσως πάλι νά βρίσκεται, ἔτσι ἀπό καθήκον γιά τήν πληρότητα τῶν ἀντικειμένων πού πωλοῦνται, σ' ἓνα παρᾶμερο ράφι —μιά καί δέν ζητιέται— τῶν σουπερμάρκετς, αὐτῶν, δηλαδή, τῶν πρωτοτύπων «λεξικῶν» τῶν ἀνθρωπίνων προϊόντων.

Ὡστόσο ἂν θελήσει κανεῖς νά προχωρήσει πέρα ἀπό τά φαινόμενα καί νά εἰσδύσει στίς ὑπαρκτικές συνιστώσες τοῦ ἀνθρώπου θά διαπιστώσει ὅτι τό θέμα «πίστη στό Θεό» ἐξακολουθεῖ νά εἶναι καί στίς μέρες μας ἓνα γεγονός καί μάλιστα ἓνα τόσο σημαντικό γεγονός, πού νά ὀρίζει τή ζωὴ πολλῶν ἀνθρώπων. Ἀλλά εἶναι ἐξίσου ἀληθινό, ὅτι σ' ἓνα μεγάλο ἀριθμό ἀνθρώπων, καί ιδιαίτερα νέων, ἡ πίστη δέν εἶναι μόνο ἔξω ἀπό τόν προβληματισμό τους, ἀλλά συχνά ταυτίζεται μέ κάτι τό ξεπερασμένο καί, κάποτε-κάποτε, μέ κάτι τό ὑποπτό.

Αὐτός πού πιστεύει σέ Θεό ἀντικρύζεται σάν λίγο-πολύ καθυστερημένος. Θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἓνας ἀνθρώπος κάπως ἀγαθός καί ἀφελής, δηλαδή ἓνας ἀνθρώπος πού δέν τά πάει καί τόσο καλά μέ τή λογική καί τήν ἐξυπνάδα.

Χωρίς κανεῖς νά θέλει νά ὑποστηρίξει ὅπωςδήποτε τό ἀντίθε-

το καί χωρίς πάλι νά θέλει νά ἀρνηθεῖ ὅτι τό θέμα «πίστη στό Θεό» ἔχει προβλήματα, νομίζουμε ὅτι μιά ἀπόλυτα ἀρνητική στάση πολλῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στήν πίστη καί μιά ἐπιφύλαξη ἢ περιφρόνηση ἀπέναντι στούς πιστούς κρύβει μιά ἀρκετά μεγάλη δόση ἀπό δογματισμό. Ἀλλά κι ἂν ἀκόμη δέν ὑπάρχει δογματισμός, ὑποκρύπτεται μιά σοβαρή δόση ἀπό ἀμφίβολης ποιότητας πνευματική αὐτάρκεια καί βεβαιότητα ἢ τέλος μιά λίγο-πολύ ἀβασάνιστη τοποθέτηση.

Μήπως ἄραγε θά ἀξίζε τόν κόπο νά γίνει ἓνα κάποιο ξεκαθάρισμα πάνω στό θέμα τῆς πίστεως; Κάτι τέτοιο θά ἐπιχειρηθεῖ παρακάτω.

Πίστη ἔχουν καί τά ζῶα

Δέν θά εἶναι ἴσως ἄσκοπο νά παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ πίστη δέν εἶναι κάτι πού σχετίζεται μόνο μέ τό Θεό, ἀλλά ὅτι εἶναι ἓνα φαινόμενο τόσο καθολικό, πού ξεπερνᾷ ἀκόμη καί τά ὅρια τοῦ ἀνθρώπου εἴδους. Δέν χρειάζεται νά καταφύγει κανεῖς στούς ψυχολόγους γιά νά μᾶς διαβεβαιώσουν ὅτι ἡ πίστη, μέ τήν πλατιά ἔννοια τοῦ ὅρου, ὑπάρχει καί στό ζωικό βασίλειο. Μᾶς ἀρκεῖ, γιά τίς σύντομες παρατηρήσεις πού σημειώνουμε ἐδῶ, νά θυμίσουμε ὅτι δέν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις, πού ἄνθρωποι ἀνέγειραν ἀνδριάντες σέ «πιστούς» σκύλους ἢ νά θυμηθοῦμε ἱστορίες πού ἀκούσαμε καί γιά ἄλλα πιστά ζῶα, ὅπως π.χ. γιά ἄλογα.

Ἡ πίστη ἓνα καθημερινό γεγονός

Γυρνώντας στόν ἀνθρώπο, θά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ πίστη, πάλι βέβαια μέ τήν πλατιά ἔννοια τοῦ ὅρου, εἶναι ἓνα νόμισμα πού κυκλοφορεῖ ἄνετα καί κάθε στιγμή στίς καθημερινές λογῆς-λογῆς συναλλαγές τῶν ἀνθρώπων. Πηγαίνει κανεῖς στό ραντεβού του, γιατί πιστεύει ὅτι ὁ ἄλλος θά ἔρθῃ. Μπαίνει σέ ἓνα ἄσανσέρ, γιατί πιστεύει ὅτι βασικά ὅλα τά ἄσανσέρ, λίγο-πολύ, λειτουργοῦν σωστά. Ἀγοράζει δίχως πολλή ἐξέταση ἓνα πράγμα, γιατί πιστεύει ὅτι τό μαγαζί πού τό πουλάει προσφέρει πάντα καλά εἶδη. Παίρνει γιά ρέστα ἓνα χαρτονόμισμα, γιατί πιστεύει ὅτι δέν εἶναι πλα-

στό. Ρωτάει ἓναν περαστικό διαβάτη γιά τό πού βρίσκεται κάποιος δρόμος, γιατί πιστεύει ὅτι δέν πρόκειται νά τόν κοροϊδέψει. Πιάνει στά χέρια του ἓνα ὅποιοδήποτε πράγμα, γιατί πιστεύει ὅτι δέν θά κολλήσῃ ἐπικίνδυνα μικρόβια. Ἀντίθετα ὁ ἀνθρώπος πού δέν πιστεύει καί ζεῖ συνεχῶς στήν ἀμφιβολία μήπως κολλήσῃ μικρόβια θεωρεῖται λίγο-πολύ ὑποχόνδριος. Ἀλλά καί γενικότερα ὅποιοι χάσει τήν πίστη του σ' αὐτές τίς καθημερινές ἀνθρώπινες συναλλαγές γίνεται ἀφόρητα σχολαστικός καί βασανίζεται ἀπό αὐτή τήν ἴδια του τήν ἀπιστία.

Ἡ πίστη ἓνα στοιχεῖο τῆς ἐπιστήμης καί τοῦ ἐμπορίου

Ἄν τώρα ἀπό τήν καθημερινότητα ἔρθουμε στό χώρο πού ἐπικρατεῖ κατεξοχήν ἡ λογική, δηλαδή στό χώρο τῆς ἐπιστήμης, καί πάλι ἡ πίστη παίζει ἓνα βασικό ρόλο. Ὅλοι ὅσοι ἀσχολοῦνται μέ τήν ἔρευνα δέν καταπιάνονται μέ τό επίπονο ἔργο νά ἐλέγχουν πάλι ἀπό τήν ἀρχή οὔτε ὅλες τίς ἐπιστημονικές ἀλήθειες, ἀλλ' οὔτε ἀκόμη καί τά περισσότερα ἀπό τά συμπεράσματα τῶν ἄλλων ἐρευνητῶν. Ἀντίθετα βασίζονται σ' αὐτά καί προχωροῦν γιά νάβάλουν τό δικό τους λιθαράκι.

Ἄν πάλι ἔρθουμε σέ ἓναν ἄλλο χώρο πού ἐπικρατεῖ ὁ ψυχρός ὑπολογισμός, δηλαδή στό χώρο τοῦ ἐμπορίου καί τῆς οἰκονομίας, καί πάλι ἡ πίστη ἔχει μιά δυναμική παρουσία. Ὅσο κι ἂν οἱ ἐμπορικές συναλλαγές καλύπτονται ἀπό ἓνα ὁλόκληρο ἐμπορικό δίκαιο, κανένας ἐμπορος, πού κάνει μιά σοβαρή συναλλαγή, δέν ἀποφεύγει νά πληροφορηθεῖ γιά τήν ποιότητα τοῦ ἀντισυμβαλλόμενου. Τό ἐρώτημα ἂν ἔχει «πίστη» εἶναι πολύ συνηθισμένο στόν ἐμπορικό κόσμο. Ἀλλά καί ὁ κοινός πελάτης, ὅταν θέλει νά κάνει μιά ἀγορά κάποιας ἀξίας, δέν πηγαίνει στόν ὅποιονδήποτε ἐμπορο, ἀλλά σ' ἐκεῖνον πού «πιστεύει» ὅτι δέν θά τόν γελᾷ. Σκεφτήκαμε ἄραγε ποτέ γιατί μιά σύγχρονη καί δυναμική Τράπεζα, δηλαδή ἓνας Ὄργανισμός πού ἀσχολεῖται μόνο μέ χρήματα, νόμισμα, ὅτι εἶναι χρήσιμο καί συμφέρον γιά τή δουλειά του νά πάρει τό ὄνομα «Τράπεζα πίστεως»;

Βέβαια ἡ πίστη στίς παραπάνω περιπτώσεις δέν εἶναι στερεημένη ἀπό κάθε μορφή ἐλέγχου. Καί στήν ἐπιστήμη γίνεται πολλές φορές ὁ ἐπανελέγχος καί στό ἐμπόριο καταβάλλονται φροντίδες

νά υπάρχουν διασφαλίσεις, ώστε τό περιθώριο τῆς πίστεως νά εἶναι ὅσο τό δυνατό πιό περιορισμένο. Παρ' ὅλες ὁμως τίς φρο-ντίδες αὐτές, ἕνα ποσοστό πίστεως πάντα ὑπάρχει.

Ἡ πίστη γίνεται πιό ἔντονη ὅσο ὁ ἔλεγχος μικραίνει

Ὡστόσο υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στή ζωή τοῦ ἀνθρώ-που, πού ὁ ἔλεγχος, ὅσο κι ἂν ἐπιδιώκεται, δέν μπορεῖ νά εἶναι, ἀπό τήν ἴδια τή φύση τῶν πραγμάτων, ἀποτελεσματικός. Τότε τό ποσοστό τῆς πίστεως εἶναι ἀναγκαστικά μεγαλύτερο. Οἱ περιπτώ-σεις αὐτές ἀφοροῦν σέ πολλές ἀπό τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων. Σάν παράδειγμα φέρνουμε τήν περίπτωσι μιάς σοβαρῆς ἀρρώ-στιας. Σέ ποιόν γιατρό νά πάω; Θά εἶναι καλός ἐπιστήμονας; Θά δώσει πρόσοχή στήν περίπτωσι; Θά εἶναι ἄνθρωπος; Μήπως... μήπως... Ἐχει ἀκούσει κανεῖς τόσα πολλά! Ἰσως νά εἶναι ὅλα ψέματα. Ἡ ἀνησυχία ὁμως ὑπάρχει καί τό ψάξιμο ἀρχίζει. Πλη-ροφορίες καί πάλι πληροφορίες. Ἀρχίζουν ὕστερα οἱ ἐπισκέψεις σέ διάφορους γιατρούς. Κάποιος ἀπό αὐτούς μοῦ ἐμπνέει περισ-σότερη ἐμπιστοσύνη. Ἰσως ἡ ἐντύπωσι νά μήν ἀνταποκρίνεται στά πράγματα. Κι ὁμως αὐτή ἡ ἐμπιστοσύνη πού δημιουργεῖ, δηλαδή αὐτή ἡ πίστη, προσδιορίζει τελικά τήν ἀπόφασή μου.

Κάτι ἀνάλογο γίνεται ὅταν ἔχει κανεῖς μιά σοβαρή ποινική ἢ ἀστική ὑπόθεσι. Ποιός θά εἶναι ὁ δικηγόρος πού θά ἐπιλεγεῖ; Κάπως ἀνάλογα γίνεται πάλι καί μέ τό γάμο, ὅταν δέν προηγεῖται δεσμός. Ρωτᾶμε, παίρνουμε πληροφορίες, ζυγίζουμε τόν ἄλλο ἀπό τίς ἐπαφές πού ἔχουμε μαζί του. Ὡς το, ἡ τελική ἀπόφασι παίρνεται μέσα ἀπό τήν πίστη, ὅτι μέ τόν ἄνθρωπο αὐτό μπορῶ νά πορευτῶ μαζί. Ἀλλά κι ὅταν ἀκόμη ὑπάρχει δεσμός, πού νά ἀφήνει ὁμως περιθώρια γιά σκέψη, τό τελικό νάι λέγεται καί πάλι μέσα ἀπό τήν πίστη. Ἀλλά καί σ' αὐτή ἀκόμη τήν περίπτωσι πού κυριαρχεῖ μόνο τό αἶσθημα, ἡ πίστη ὄχι μόνο δέν ἀπουσιάζει, ἀλλά κάνει μιά πιό δυναμική παρουσία. Ὅσο κι ἂν στήν ἐποχή μας οἱ ὅρκοι τῆς ρομαντικῆς ἐποχῆς γιά αἰώνια πίστη φαίνονται ξεπερασμένοι, ἡ πίστη, σάν λέξη ἢ πιό εἰδικά σάν ρῆμα, δίνει καί παίρνει: «μέ πιστεύεις», «γιατί δέν μέ πιστεύεις», «πίστεψέ με» κ.λπ., εἶναι κουβέντες, πού ἔρχονται μέ μεγάλη συχνότητα στά στόματα τῶν ἐρωτευμένων.

Περαισότερη πίστη σέ περαισότερη ἀπροσδιοριστία

Ὡστόσο υπάρχουν καί περιπτώσεις πού ὁ βαθμός τοῦ ἐλέγ-χου, ἄσχετα ἀπό τή μορφή πού μπορεῖ νά πάρει, εἶναι πολύ μικρός, ἐνῶ ἀντίθετα τό ποσοστό τῆς ἀπροσδιοριστίας εἶναι πολύ μεγάλο. Στίς περιπτώσεις αὐτές ἡ παρουσία τῆς πίστεως εἶναι ἀναγκαστικά πιό ἔντονη. Ἄς πάρουμε ἕνα παράδειγμα. Κάποιος μᾶς διηγεῖται ἕνα ἀπίθανο προσωπικό του περιστατικό ἢ ἕνα γεγονός, πού ἴσως ὀρισμένοι θά τό ὀνόμαζαν θαῦμα, ἢ μᾶς δι-ηγεῖται ἕνα ἰδιαίτερο βίωμά του ἢ ἀκόμη καί ἕνα ὄνειρο. Ἀντικειμενική δυνατότητα ἐλέγχου αὐτῶν πού λέει δέν ὑπάρχει. Τό ἂν θά δώσουμε πίστη στά λεγόμενά του, θά ἐξαρηθεῖ ἀπό τή σοβαρότητα τοῦ ἀνθρώπου πού μᾶς τά διηγεῖται. Εἶναι πράγ-ματι σοβαρός ἢ μήπως δέν εἶναι; Κι ἂν εἶναι, μήπως ἔκαμε λάθος; Ἡ μήπως πάλι θέλει νά ἀστευθεῖ; Ἀπό δῶ καί πέρα ἡ σωστή ἐκτίμησι τῶν προθέσεων τοῦ ἄλλου ὅλο καί δυσκολεῖται, γιατί οἱ παράμετροι πού πρέπει νά συνεξεταστοῦν γίνονται ὀλοένα καί περαισότεροι. Ἀπό τή στιγμή αὐτή κάνει πιό ἔντονα τήν παρου-σία του κι ἕνας ἄλλος βασικός παράγοντας, πού μέχρι τώρα δέν τόν εἶχαμε ἀρκετά συνειδητοποιήσει. Καί αὐτός εἶναι ἡ δική μας ψυχολογική διάθεσι ἢ πιό σωστά ἡ ἰδιοσυγκρασία μας.

Τελικά ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα μπαίνουν στόν ἀτομικό ἢ λεκτρο-νικό ὑπολογιστή, πού ἔχει ὁ καθένας μέσα του, καί σέ λίγο ἀπό τό output παίρνουμε τήν ἀπάντησι: «πίστεψέ τον». Ὡς το, τό output τοῦ ὑπολογιστή τοῦ διπλανοῦ μας ἀπαντᾷ: «μήν τόν πι-στεύεις». Καί τότε ὁ διπλάνος μας μᾶς κατηγορεῖ γιά εὐπιστία ἢ καί γιά ἀφέλεια, ἐνῶ ἐμεῖς τοῦ κολλᾶμε τήν ἐτικέττα τοῦ ἀνθρώ-που δίχως εὐαισθησία καί τόν ὀνομάζουμε ὀρθολογιστή.

Πιστεύω στό Θεό

Τό θέμα «πίστις στό Θεό» κεῖται περίπου πάνω σ' αὐτή τήν κατεύθυνσι. Γιά τό ἂν ὑπάρχει ἢ δέν ὑπάρχει Θεός κανεῖς δέν μπορεῖ, εὐτυχῶς, νά τό βεβαιώσει. Εἶναι ἕνα ἐρώτημα πού ὁ Θεός ἂν ὑπάρχει θέλει νά μένει πάντα ἀνοιχτό, κι αὐτό ἀπό ἀπέραντο σεβασμό ἀπέναντι στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι ἡ πίστις

στό Θεό ἀποτελεῖ ἕνα δόσιμο ὀλοκληρωτικό τοῦ ἀνθρώπου, ἄλ-λά ταυτόχρονα καί ἕνα ξάνοιγμα σέ μιά ἀνεπανάληπτη περιπέ-τεια. Μιά περιπέτεια, ὅπου ἡ ὑπαρξή τοῦ ἀνθρώπου καλεῖται νά προσεγγίσει ἕνα μυστήριο, πού, ὅσο κι ἂν τό ἐρευνᾷ, πάντα θά μένει ἀνεξερεύνητο.

Ὡς το, ὅσο κι ἂν τό ποσοστό τῆς πίστεως πού ἀφορᾷ τό Θεό εἶναι ἀπροσμέτρητα μεγάλο, μᾶς κάποιας μορφῆς ἔλεγχος δέν ἀπουσιάζει. Μπορεῖ βέβαια αὐτός νά μήν κατευθύνεται πρὸς τό ἀντικείμενο τῆς πίστεως, ἀλλά ἐξετάζει τή σοβαρότητα τῶν ἀνθρώ-πων πού δέχονται τήν ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ, τήν ποιότητα τοῦ στο-χασμοῦ πάνω στό θέμα Θεός, τίς βιωματικές ἐμπειρίες τῶν με-γάλων ἐραστῶν τοῦ Θεοῦ, τό φαινόμενο θρησκεία, τίς πληροφο-ρίες τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς σέ ὀριακές στιγμές τῆς ὑπαρξῆς, τή θειστική πρότασι γιά μιά συνολική ἐρμηνεία τοῦ κόσμου κ.λπ.

Ἀπό ὅσα εἶπαμε μέχρι τώρα μπορεῖ κανεῖς μέ ἀνεσι νά βγάλει τό συμπέρασμα, ὅτι ἡ πίστις δέν εἶναι κάτι πού σχετίζεται ἀπο-κλειστικά καί μόνο μέ τό θέμα Θεός, ἢ δέ πίστις στό Θεό δέν εἶναι ἕνα γεγονός ὀλοκληρωτικά αὐθαίρετο.

Ὁ ἄνθρωπος πού πιστεύει

Πρίν κλείσουμε τό θέμα μας ἄς σταθοῦμε γιά λίγο στόν ἄνθρω-πο πού πιστεύει. Εἶπαμε κιόλας στήν ἀρχή ὅτι γιά πολλούς ὁ πιστός ταυτίζεται λίγο πολύ μέ τόν ἀφελή, ἔτσι πού σέ ἀρκετούς ἔρχεται αὐθόρμητα ὁ πειρασμός νά τόν εἰρωνευτοῦν. Ὅσο κι ἂν εἶναι κατανοητή ἡ ἀντίδρασή τους αὐτή, θά ἀξίξε γιά λίγο νά σχολιαστεῖ.

Ἄς προσεγγίσουμε τό θέμα τοῦ ἀνθρώπου πού πιστεύει στό Θεό χρησιμοποιώντας ἕνα παράδειγμα ἀπό τή σεξουαλική ζωή. Ἄς φανταστοῦμε ἕνα ἀγόρι 15 χρόνων, πού, πάνω στούς πρῶ-τους του ἐνθουσιασμούς γιά τή μεγάλη ἀνακάλυψι τοῦ σέξ πού ἔκανε, λέει πονηρά σέ ἕνα ἄλλο ἀγόρι γύρω στά 6 μέ 7 του χρόνια, ὅτι τό σέξ ἔχει πολύ ἐνδιαφέρον. Ὁ μικρός σίγουρα θά τόν κοιτάξει χαζά καί θά συνεχίσει νά παίζει μέ τό ὄπλο του τόν πόλεμο, δηλαδή τό παιχνίδι πού γι' αὐτόν τή στιγμή ἐκεῖνη εἶναι τό πιό ἐνδιαφέρον πράγμα στόν κόσμο. Ὡς το, κάποτε ὁ μι-κρός θά μεγαλώσει. Θά φτάσει κι αὐτός στήν ἡλικία τῶν 15 ἐτῶν.

Καί τότε θά ανακαλύψει, ότι τό σέξ εἶναι πραγματικά κάτι πολύ πιό ενδιαφέρον ἀπό τό νά παίξει πόλεμο!

Μέσα στόν ἴδιο ἄνθρωπο, μέσα σέ λίγα χρόνια, ἔγινε μιά τόσο κοσμογονική ἀλλαγὴ, ὥστε νά ζήσει δύο ἐμπειρίες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους! "Ἄν ὁ μικρός ἀντί νά κοιτάζε χαζά τό μεγάλο ἀγόρι τήν ὥρα πού τοῦ μιλοῦσε γιά τό σέξ, τό εἰρωνευόταν, καί τύχαινε ἐμεῖς νά πληροφορηθοῦμε τή συζήτηση, θά ἀντιμετωπίζαμε τή γεμάτη ζωηράδα καί ἀθωότητα ἀφέλεια τοῦ μικροῦ μέ ἓνα συγκαταβατικό χαμόγελο.

Κάτι ἀνάλογο πρέπει νά συμβαίνει καί μέ τήν πίστη. Στ' ἀλήθεια ἡ πίστη εἶναι μιά φοβερή ἐμπειρία. "Ὅσοι τή δοκίμασαν ξέρουν, ὅτι εἶναι κάτι πού συνεπαίρνει ὁλόκληρο τόν ἄνθρωπο μέ μιά δύναμη πολύ πιό μεγάλη κι ἀπό αὐτό τό σέξ. Πρόχειρη ἀπόδειξη γι' αὐτό εἶναι ὅτι πολλοί ἄνθρωποι γιά χάρι τῆς πίστεως ἀρνήθηκαν ὀριστικά στή δικιά τους ζωή τό σέξ, ἢ πιό σωστά, τό ξεπέρασαν χωρίς νά ἀρνηθοῦν τό μεγάλο του προορισμό, καί τό κυριότερο εἶναι ὅτι δέν μετάνιωσαν γιά τήν ἀπόφασή τους αὐτή.

"Ὅταν, λοιπόν, ἓνας, πού δέν νιώθει τή φοβερή αὐτή ἐμπειρία τῆς πίστεως, εἰρωνεύεται κάποιον πού ζεῖ τήν ἐμπειρία αὐτή, μήπως ἐπαναλαμβάνει μέ τή σειρά του τή συμπεριφορὰ τοῦ μικροῦ ἀγοριοῦ πού εἰρωνεύτηκε τό μεγάλο; Μήπως κι αὐτός μέ τή σειρά του δίνει ἀθέλητα τό δικαίωμα, σέ ὅσους ἀπό χρόνια ζοῦν τήν ἐμπειρία τῆς πίστεως, νά τόν ἀντιμετωπίσουν μέ ἓνα συγκαταβατικό χαμόγελο;

Ἡ πίστη στό Θεό δέν εἶναι μιά ιδιοτροπία τῆς φύσης, οὔτε ἓνα γεγονός πού συμβαίνει σέ κάποια γωνιά τῆς ὑπαρξης τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἓνα βιωματικό γεγονός, μέ τόση δύναμη, πού ἔχει σφραγίσει τήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Πέρα ἀπό τό παγκόσμιο φαινόμενο τῆς θρησκείας, πού εἶναι ἀποκλειστική δημιουργία τῆς πίστεως, ἡ πίστη ἔχει διαμορφώσει ἢ ἔχει συμβάλει στή διαμόρφωση πολιτισμῶν πολύ πιό ἄμεσα ἀπό ἄλλες ἀνθρώπινες δυνάμεις. "Ἄν αὐτό τό μεγάλο γεγονός, πού ὀρισμένοι ἔχουν τό χάρισμα νά τό ζοῦν ἔντονα, ὅπως ἄλλοι τή μεγάλη τέχνη ἢ τό δυνατό ἔρωτα ἢ τή μέθη τῆς ἐπιστήμης ἢ τίς ἄλλες μεγάλες βιωματικές ἐμπειρίες τοῦ ἀνθρώπου, τό ἀντιμετωπίζει κανεῖς σάν ἀφέλεια, διατρέχει τόν κίνδυνο, τήν ὥρα πού κρίνει τούς ἄλλους νά κρίνει τόν ἑαυτό του.

TERRY EAGLETON, (2011)

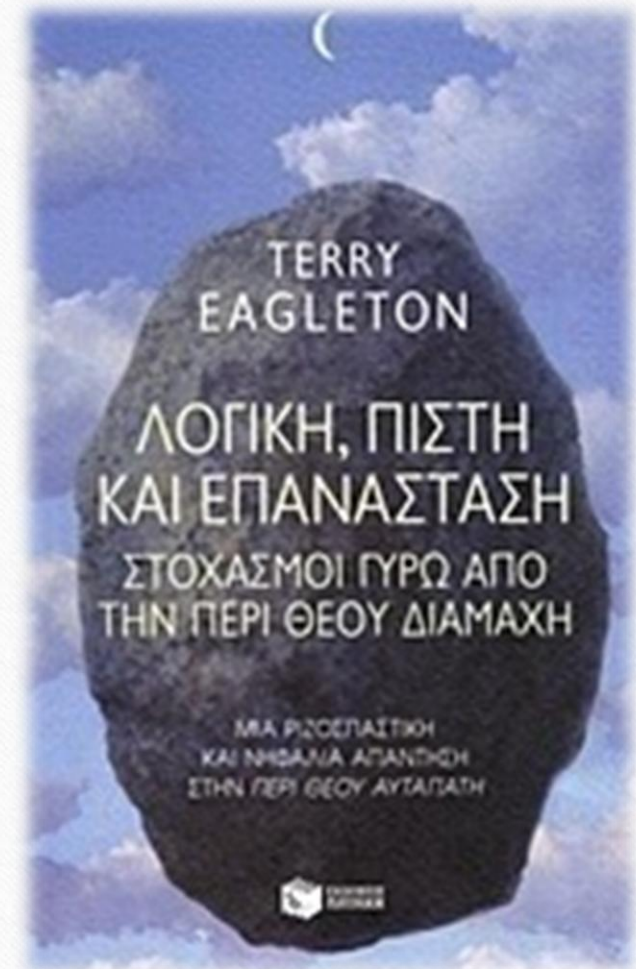
Λογική, πίστη & επανάσταση.

Στοχασμοί γύρω από την περί Θεού διαμάχη.

Μια ριζοσπαστική και νηφάλια απάντηση στην περί Θεού αυταπάτη,

μτφρ. Πέτρος Γεωργίου,

Αθήνα: Πατάκη, σσ. 164, 184-185

Τελικά μόνο η αγάπη (της οποίας επιμέρους μορφή αποτελεί η πίστη) μπορεί να επιτύχει τον σχεδόν ανέφικτο στόχο να δει μια περίσταση όπως ακριβώς είναι, απογυμνωμένη τόσο από τις εύθραυστες χάρες της ρέμβης όσο και από τις ατημέλητες φαντασιώσεις της επιθυμίας. Ο κλινικός, απαθής ρεαλισμός αυτού του είδους απαιτεί κάθε λογής αρετές — ετοιμότητα παραδοχής του λάθους, ανιδιοτέλεια, ταπεινότητα, γενναιοψυχία, σκληρή εργασία, επιμονή, προθυμία συνεργασίας, ευσυνείδητη κρίση· κατά δε τον Ακινάτη, όλες οι αρετές εκπηγάζουν από την αγάπη. Η αγάπη είναι η ύστατη μορφή του νηφάλια απομυθοποιητικού ρεαλισμού και γι' αυτό είναι δίδυμη της αλήθειας. Οι δυο τους έχουν επίσης κοινό το γεγονός ότι είναι συνήθως δυσάρεστες. Οι ριζοσπάστες τείνουν να υποψιάζονται πως η αλήθεια είναι γενικά πολύ λιγότερο εύγευστη απ' όσο θα ήθελαν να πιστεύουμε οι κατέχοντες την εξουσία — κι έχουμε ήδη διαπιστώσει πού ενδεχομένως θα σε βγάλει τελικά η αγάπη σύμφωνα με την Καινή Διαθήκη. Υπό μία έννοια της λέξης, η αταραξία σημαίνει το θάνατο της γνώσης, αν και υπό μία άλλη έννοια, όχι. Χωρίς κάποιο είδος επιθυμίας ή έλξης, δεν ωθούμαστε να μπορούμε καν στον κόπο της γνώσης· όμως, για να γνωρίσουμε αληθινά, πρέπει επίσης να επιζητήσουμε να υπερβούμε όσο αποτελεσματικότερα μπορούμε τις παγίδες και τα τεχνάσματα της επιθυμίας. Πρέπει να προσπαθήσουμε να προστατεύσουμε αυτό που πασχίζουμε να γνωρίσουμε από παραμορφωτικές φαντασιώσεις κι επίσης να αποφύγουμε να καταντήσουμε το αντικείμενο της γνώσης ναρκισσιστικό είδωλο του εαυτού μας.

Ο χριστιανικός τρόπος υπόδειξης του γεγονότος ότι η πίστη δεν αποτελεί εν τέλει ζήτημα επιλογής είναι η έννοια της χάρης. Όπως κι ο ίδιος ο κόσμος από χριστιανική σκοπιά, η πίστη είναι δώρο. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι χριστιανοί δεν έχουν ενσυνείδητη γνώση όλων των λόγων για τους οποίους πιστεύουν στον Θεό. Αλλά ούτε κανείς άλλος έχει ενσυνείδητη γνώση όλων των λόγων για τους οποίους πιστεύει στο να κρατιέται σε φόρμα, στην υπέρτατη αξία του ατόμου ή στη σημασία της ειλικρίνειας. Μόνο οι υπερθολογιστές φαντάζονται ότι οφείλουν να έχουν. Επειδή η πίστη δεν είναι εξ ολοκλήρου ενσυνείδητη, είναι λίγο δύσκολο να την εγκαταλείψει κανείς απλώς και μόνο μέσω της σκέψης. Πρέπει να μεταβληθούν πάρα πολλά άλλα πράγματα επίσης. Δεν συμβαίνει συχνά κάποιος που είναι μια ζωή συντηρητικός να γίνει ξαφνικά επαναστάτης επειδή του κατέβηκε κάποια ιδέα στο μυαλό. Αυτό δεν σημαίνει ότι η πίστη δεν επιδέχεται τεκμηρίωση, όπως εσφαλμένα πρεσβεύει ο Ντόκινς, ή ότι δεν μπορεί κάποιος να αλλάξει γνώμη όσον αφορά τιςπίστεις του. Μπορεί να μην επιλέγουμε τιςπίστεις μας όπως επιλέγουμε τα ορεκτικά μας, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι είμαστε απλά ανήμποροι αιχμάλωτοί τους, όπως τείνουν να φαντάζονται οι νεοπραγματιστές σαν τον Στάνλεϋ Φις (Stanley Fish). Η αιτιοκρατία δεν είναι η μόνη εναλλακτική επιλογή έναντι της βουλησιαρ-

χίας. Το θέμα είναι απλά ότι το να αλλάξεις βαθιά ριζωμένεςπίστεις προϋποθέτει περισσότερα πράγματα απ' ό,τι το να αλλάξεις απλώς γνώμη. Ο ορθολογιστής έχει την τάση να παρεξηγεί την εμμονή που χαρακτηρίζει την πίστη (την πίστη των άλλων τελοσπάντων), εκλαμβάνοντάς την ως ανορθολογική ισχυρογνωμοσύνη αντί ως σημάδι ενός εσωτερικού βάθους το οποίο περικλείει τη λογική, αλλά επίσης την υπερβαίνει. Επειδή ορισμένες από τις δεσμεύσεις μας είναι καθοριστικά στοιχεία του ποιοι είμαστε δεν μπορούμε να τις μεταβάλουμε χωρίς αυτό που ο χριστιανισμός ονομάζει παραδοσιακά προσηλυτισμό, ο οποίος προσηλυτισμός συνεπάγεται πολύ περισσότερα πράγματα από την απλή ανταλλαγή μιας άποψης με κάποια άλλη. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους η πίστη των άλλων ανθρώπων μπορεί να φαίνεται σκέτος ανορθολογισμός — και ενίοτε πράγματι είναι.